

Genís Sinca

El cavaller Floïd

Biografia de Joan B. Cendrós

labutxaca

Genís Sinca

El cavaller Floïd

Biografia de Joan Baptista Cendrós

Proa
Barcelona

Amb la col·laboració del Departament de Cultura

© Genís Sinca, 2016

La primera edició d'aquesta obra es va publicar
a Proa l'any 2016

Primera edició en aquest segell: març del 2018

© d'aquesta edició: Edicions 62, s.a.,
labutxaca

Fotocomposició: Moelmo, s.c.p.

Impressió: Liberdúplex

DIPÒSIT LEGAL: B. 1.284-2018

ISBN: 978-84-17031-69-5

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de
l'èditor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació
pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa
a les sancions establertes per la llei.

Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos
Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar
algun fragment d'aquesta obra

(www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).

Tots els drets reservats.

ÍNDIX

1. ELS INVICTES _____	9
2. EL FUNERAL _____	39
3. ELS CENDRÓS _____	61
4. ELS CARBONELL _____	85
5. «RECIBIDA BERGAMOTA» _____	117
6. ELS DE CASA _____	135
7. VIDA MEVA, HE FET UN TOTAL DE 5.000 QUILÒMETRES _	169
8. EL XOVINISTA PROFESSIONAL _____	201
9. DEL BARRI DE LES CORTS AL MÓN _____	221
10. EL PREMI SANT JORDI DE NOVEL·LA _____	261
11. ÒMNIUM CULTURAL, LA PRIMERA REVOLUCIÓ ANTIFRANQUISTA _____	299
12. PROA A TOT VENT _____	369
13. EL SOMRIURE AL PEU DE L'ESCALA _____	445
14. L'OPERACIÓ CARNER _____	493
15. EL FLOÏD JA ÉS NOSTRE _____	549
ÍNDIX DE NOMS _____	601

ELS INVICTES

La senyora Cendrós

Podem imaginar l'impacte que va provocar la bellesa morena, de cara allargada i perfil grec, gairebé de moneda i netament mediterrània, de la Maria Rosa Jorba Sanz (Barcelona, 1922-2015), que tothom coneix com a senyora Cendrós, una nit de gener del 1946, quan l'home que es convertiria en el seu marit, Joan Baptista Cendrós i Carbonell (Barcelona, 1916-1986), l'empresari del mític *aftershave* Floïd, s'hi va fixar per primera vegada des del pati de butaques del Gran Teatre del Liceu: en plena representació d'una òpera, després d'haver fet un parell de *xxt!*, per demanar silenci cap a algú que xiuxiuejava en una de les llotges, es va girar directament per tornar a fer *xxt!*, i llavors la va veure.

Ella s'estava en aquella llotja propera amb els pares, just d'on sortia el xiuxiueig que tant el molestava. Cada dijous, la noia anava al Liceu amb ells. J. B. Cendrós, sis anys més gran que la noia, acostumava a anar-hi amb algun amic, segurament amb un dels íntims com Jordi del Tarré. Va passar diverses vegades que en Cendrós s'havia hagut de girar per fer que callessin, *xxt!*, però cada cop que la veia, encara que l'albirava de lluny i ella no se separava dels pares, també era prou a prop per captar l'elegància, la distinció i fins i tot el posat una mica distant d'ella; la Jorba adoptava aquell posat de suficiència que a vegades tenen les persones acostumades a

moure's en ambients de societat *xxt!* Es tractava d'una noia de casa bona, però el que va fer que en Cendrós digués a l'amic «aquesta noia m'agrada», i decidís passar a l'acció, va ser un altre detall: es va adonar que ella era especial per una naturalitat i actitud inusuals, un aire de senzillesa que desarmava i la diferenciava; enmig dels envellutats i dels recargolaments daurats del Liceu, *xxt!*, en Cendrós probablement es va adonar que era d'aquelles noies que no necessitaven maquillatge; com s'observa a les fotografies, tampoc li calia escarrassar-se gaire a l'hora de pentinar-se: igual que ara, normalment porta els cabells recollits amb una trossa; una qüestió pràctica que, malgrat tot, només fa que accentuar amb vivesa aquella naturalitat que no tan sols la fa propera de seguida, sinó impossible d'eludir; una presència que absorbeix i que atrau de manera instantània.

J. B. Cendrós, un jove empresari de vint-i-nou anys, aleshores ja literalment ric, dotat amb l'olfacte de la intuïció i el do infal·lible que en general posseeixen els que es dediquen a tasques comercials, va aconseguir el telèfon particular de la noia gràcies a un amic comú de Jordi del Tarré i dels Jorba, un fabricant de calçotets que va facilitar a Cendrós el número de la misteriosa noia de la llotja.

La senyora Cendrós, que en el moment de començar a escriure aquest llibre depassa els noranta anys, és dolça com un sucre i plena de detalls encisadors, mostra d'aquella naturalitat que devia entusiasmar el xicot, com la senzillesa amb què porta aquestes sabates planes anomenades ballarines i que, malgrat l'edat, la fan semblar insòlitàment lleugera. Mentre em fa passar al rebedor del pis de la Bonanova, la seva expressió i franquesa es referma quan, tot d'una, m'assenyala un quadre de Miró, dedicat a J. B. Cendrós, i em diu: «Amb en Joan l'anàvem a veure sovint, en Miró, oi?». No ho comenta amb pedanteria, ni tan sols per buscar l'aprovació del visitant, sinó pel fet que li ha semblat adient explicar una anècdota que enriqueix

notablement la visió de l'obra i del pintor mateix, de quan amb el seu marit el visitaven. J. B. Cendrós li va fer puntualment d'editor. «Érem a casa seva [d'en Miró] i se'm va acudir preguntar-li d'on li venien tots aquests...» —assenyala els punts i les línies en el garbuix mironià del quadre—. «En Joan [Cendrós] em va clavar una mirada de reprovació, oi?», somriu, «però Miró, lluny d'ofendre's, va dir, “esperin”, va sortir un moment i va tornar amb unes capses i uns pots de pintura, va estendre els cartrons per terra, es va descalçar i xof, xof, xof», fa, «va mullar-se els peus i va començar a fer dibuixos amb tot de petjades. Quan va haver acabat, em va mirar i es va posar el dit índex aquí, al front» —la senyora Cendrós l'imita—, «volent dir, ho veieu?, tot ve d'aquí. No va dir res més, només aquest gest, oi?». La senyora Cendrós també m'explica que, un cop al cotxe, de tornada a casa, el seu marit li havia recriminat que hagués preguntat a Miró d'on sortia tot allò, però tot seguit havia lamentat no haver-se endut els cartrons, que «seguerament», afirma, «van anar a parar a les escombraries».

Mentre contemplem les obres d'art al rebedor atapeït de quadres, la senyora Cendrós fa lliscar les ballarines pel parquet. Comenta la jugada a la manera desimbolta d'abans: «Això és un Subirachs, oi?», destacant la relació d'amistat d'en Cendrós amb l'escultor. Sovint, acaba les frases amb aquest *oi?* tan significatiu, versió escurçada de la crossa expressiva (*oi, eh?*) que J. B. Cendrós, com es pot comprovar en alguna de les entrevistes per ràdio, deixava anar al final de les frases: Un *oi, eh?* que tothom qui el va conèixer recorda, així com un tic nerviós als ulls, un rebrec momentani, també característic del personatge.

Cada detall, per petit que sigui, cada quadre, cada obra d'art amaga infinitat d'anècdotes, sovint vivències originals amb els artistes; qualsevol objecte, per més petit que pugui semblar, té una història viscuda i forma part d'un univers riquíssim de moments i personalitats, que ella explica al visi-

tant amb un sentit molt acusat de pertinença: la senyora Cendrós no ho fa per un interès intel·lectual concret, ni tan sols pel valor artístic del quadre que es contempla, per exemple, sinó per un concepte elevadíssim d'amor i respecte per la pròpia història, cap a tot el que va viure amb el seu marit. Començant amb aquell *xxf* llunyà del Liceu, la vida d'aquesta senyora és una demostració reiterada i constant d'amor incondicional cap a en Cendrós i la vida que van viure junts. «Aquest quadre és un Mercadé»; en cap moment no deixa de projectar l'estima indicible cap a l'home que va estimar, amb un sentit de passió i d'amor incondicional sorprenent, inherent a la seva manera de ser, i que és el mateix sentit de pertinença i d'amor amb què parla dels germans, o de les filles, dels néts, dels gendres, tot en el mateix sac i amb una tendresa i admiració tan franca i absoluta, que fa que un cop hagi entrat al cercle hi quedis instantàniament circumscrit: un petit món de dinars, trobades familiars i celebracions, on el record de J. B. Cendrós i les anècdotes inacabables amb Miró, Dalí, Miller..., es barregen amb una naturalitat total amb la notícia d'un besnét que acaba de néixer o una neboda que es casa; un món que, indefectiblement, gira al voltant d'ella: és el retrat d'una autèntica matriarca.

En Cendrós, amb un sentit de la intuïció finíssim, se'n va adonar: va endevinar la qualitat protectora i familiar que s'amagava rere la imatge en aparença una mica tibada, entre la tímida i la coqueteria, de la noia de la llotja; es va adonar a l'instant que ella segurament sabia entendre tantes coses, que s'hi subjugaria i que per això ella era especial; però sobretot, i el més important, que l'especial allí sobretot era ell, *xxf*!

Certament, el que la Jorba va copsar des de la llotja amb els pares encara era més impactant. La imatge implacable d'un noi assegut al pati de butaques, vestit de vint-i-un botó, un dandi d'uns trenta anys, l'esquena recta i el cap també sempre ben dret. En Cendrós sobresortia de la resta de manera volun-

tària i conscient, un posat típic de l'empresari, que denotava un cert desafiament, una impressió d'altivesa i d'orgull innegables i demostració constant d'allò que se'n diria pedanteria. Es tracta, com passarà quasi sempre amb en Cendrós, d'una posada en escena volgudament cinematogràfica, en aquesta ocasió accentuada per mirar d'atraure l'atenció del perfil de moneda que l'havia fulminat, encara més en percebre aquest sentit d'amor i respecte, d'abnegació i devoció innat cap a les coses que es tenen al voltant, la dignitat que ella posava en tot, barrejada amb aquella naturalitat innocent, a vegades quasi infantil, que també li va saber veure; com fa ara, movent-se pel rebedor, quan m'ensenya la infinitat de fotos d'ell, que té col·locades al damunt de la tapa del piano, amb la il·lusió premeditada d'una nena que necessita mostrar el seu petit tresor: «Aquí en Joan amb Gore Vidal, oi?», «I amb en Carner». És un mausoleu en miniatura dedicat a l'home que li va robar el cor al Liceu, el xicot orfe de pare i hereu d'una empresa familiar de perfumeria emplaçada a la Nova Esquerra de l'Eixample, al carrer Rocafort. J. B. Cendrós semblava impulsat per un orgull mai vist, segurament resultat de l'ascens social i dels esforços que va protagonitzar el progenitor, que a començament del segle xx havia fet el salt de Valls a Barcelona, amb èxit, com a barber a l'escorxador de Sants i propietari d'una barberia anomenada Buenos Aires, al carrer Consell de Cent, on precisament els Cendrós s'havien inventat el massatge de color taronja per a després de l'afaitat, el popular Floïd; el pare que havia dipositat i projectat en l'únic fill un somni de millora, amb el colofó d'una frase que sovint li repetia i que ho diu tot: «Vull que un dia tinguis una gran casa, amb minyona i xofer». Una frase rotunda i una mica pel·liculera que, tanmateix, no tan sols s'havia d'acomplir, sinó que en el noi portava inscrita un altre repte, molt més elevat i profund, que és probable que Cendrós pare no hagués previst ni imaginat, tot i que íntimament va lligat amb la seva història i distingiria

el noi de la resta perquè es tractava d'una tasca arriscada i molt més valuosa i complicada que qualsevol altra: en Cendrós, per sobre de tot, era un patriota. Un catalanista de pedra picada, valent, impulsiu, disposat a tot per a la supervivència de la cultura catalana, cosa que el faria protagonista d'episodis històrics que, a la vegada, el convertirien en un abanderat de la lluita antifranquista, no tan sols per la seva inflexibilitat davant de qualsevol que s'oposés a la idea innegociable que tenia de la llibertat de Catalunya, sinó per la manera d'afrontar el repte, cara a cara quan calia i sense pensar-s'ho dues vegades, com quan va agafar un avió per enfrontar-se en persona amb el ministre Fraga Iribarne a Madrid, o pel fet que es presentés amb una freqüència inusitada —i per sorpresa— al despatx del governador civil, acció que va agafar per costum, sense avisar, per demanar-li directament explicacions sobre alguna multa, censura o prohibició. Ell i el també empresari Lluís Carulla van habitar-se a anar a *saludar* directament el governador; circumstància que deixava astorat el funcionari de torn i, la majoria de vegades, li anul·lava la capacitat de reacció. Aquesta era la manera de fer.

Fets com aquest, i tants d'altres, van fer d'en Cendrós un personatge respectat i temut —amb accions astutes com la traducció del James Bond al català en la seva faceta d'editor—, i fins i tot odiat —en el seu paper de secretari general d'Òmnium Cultural, quan va engegar a pastar fang el president Tarradellas en persona durant una reunió a París.

Aquell noi treballador i solitari, que el 1946 al Liceu feia el paper de solter d'or (certament, ho era), necessitava un entorn i una adoració igual d'elevats que la tasca immensa i patriòtica que el dirigia; el suport d'algú especial, una persona devota però també dura, persistent i tenaç, capaç d'aguantar els cops que rebria, que l'admirés profundament i que, al mateix temps, fos prou dolça per intentar apaivagar la vida d'un pencaire que va dedicar bona part de la seva existència

al país; una personalitat volcànica i directa (*xxt!*) que en acabar la feina a la fàbrica d'Haugron Cientifical SA a la travesera de les Corts de Barcelona, on es produïa el Floïd, feia prémer l'accelerador al Santiago, el xofer, per ser el primer d'arribar a les reunions de la Junta d'Òmnium, o al seu despatx d'editor d'Aymà/Proa, o a qualsevol altra de les múltiples activitats que desenvolupava com a mecenes, activista i catalanista de pro. Una activitat incansable, carregada d'heroïcitats indefallents i gairebé anònima. Un home a qui les carabasses inicials que va rebre de la seva futura esposa, «perquè la primera vegada s'ha de dir sempre que no», no van fer més que esperonar-lo i afuar-li la persistència i l'interès (al cap d'un any es casaven) per tenir-la, pel simple fet d'estar acostumat a aconseguir el que es proposava i d'haver vist clar que al Liceu acabava de descobrir la parella perfecta per a algú com ell.

Encara més: Maria Rosa Jorba es va convertir en la seva primera seguidora; s'hi rendiria completament i exerciria, a tots els efectes, el paper de matriarca al qual estava cridada, al costat d'un home gens fàcil que, en realitat, obeïa l'escomesa d'un deure: l'impuls irrefrenable d'actuar contra el règim feixista que s'havia proposat anihilar la cultura catalana i que, en lloc d'esporguir-lo, l'animava cada cop més en l'obsessió antifranquista que l'impulsava, gairebé per generació espontània, i que el convertiria en un dels promotors i mecenes més impressionants, originals i també desconeguts que ha donat mai Catalunya. A vegades difícil, sovint temut i, amb freqüència, vehement per la inflexibilitat llegendària que el caracteritzava, el personatge que la Jorba va descobrir assegut a platea, girant-se per fer que callessin, l'esquena recta, orgullós, altiu, hauria pogut ser ben bé la d'un militar de rang, l'estampa ensenyorida d'un estrateg nat, un mariscal de camp: un organitzador a l'ombra capaç igualment de saltar a la palestra i desembeinar el sabre per a un enfrontament

cara a cara si calia, perquè, en realitat, el que la noia tenia al davant era un revolucionari, amb corbata i americana, però un revolucionari, impulsat per la força implacable d'unes idees irreductibles, fixes.

La figura excèntrica de l'empresari del Floïd, sense cap mena de dubte, revela una evidència innegable —per a alguns catalans, pudorosa— d'haver encapçalat una revolució cultural, totalment inèdita, innovadora, des del poder econòmic i l'impuls personal, que una petita porció de la burgesia barcelonina, petitíssima però valenta i potent, va saber portar a terme per oposar-se amb força i combatre «la intenció genocida del franquisme, oi eh?», com ell mateix afirmava de manera contundent en una entrevista per ràdio. J. B. Cendrós va encapçalar el *grup* d'empresaris que des de l'interior (lloc difícil) va saber respondre a l'ofensiva del règim militar franquista amb tota l'efectivitat possible, una resposta activa que va tenir inici en un fet inaudit, totalment insòlit, ideat el 1959 per en Cendrós en primera instància, a casa seva: la idea de crear un nou premi literari, el Sant Jordi de novel·la. La concessió del primer certamen, el desembre del 1960, amb tot el que aquella històrica Nit literària de Santa Llúcia va comportar, es convertiria en el detonador clau que faria esclatar la renovació del moviment d'oposició al feixisme del general Franco més important que hi va haver, però també, en paral·lel i d'una tacada, la revolució cultural més efectista portada a terme a Catalunya durant el segle xx i que té inici en la creació d'Òmnium Cultural el 1961, entitat que, entre altres fets destacables, com l'ensenyament del català a les aules, remouria la consciència de milers de catalans: a mitjà i a llarg termini, Òmnium acabaria desembocant en la històrica immersió lingüística que permetria la supervivència del català, un dels triomfs més grans contra el feixisme aniquilador i castellà de Franco.

La gènesi va ser ben singular. Un grup reduït d'empresaris, encapçalat pels més joves, Cendrós i Carulla (Floïd i Gallina

Blanca), que també eren els més originals i atrevits, amb Fèlix Millet i Maristany al capdavant, es van prendre l'experiència del Sant Jordi com l'assaig general que provocaria l'aparició d'Òmnium, que també s'havia de produir a casa d'en Cendrós, en favor d'una entitat que va néixer per defensar i reivindicar la llengua i la cultura catalanes i la necessitat de vertebrar culturalment el país amb estructures d'estat; en definitiva, una mena de conselleria de cultura que representa l'essència d'un moviment massa poc estudiat, però inèdit i fins i tot xocant. Sobretot per als que no s'havien imaginat mai que les revolucions també es podien fer amb corbata i americana perquè, sigui com sigui, Òmnium Cultural es va estendre i es va convertir en un moviment popular en expansió que Cendrós mateix va titllar de «revolució» per la sacsejada que havia d'acabar provocant, una revolta pacífica i valenta que, en pocs anys, va aconseguir el suport de milers de socis. Amb el temps, a més, el moviment d'Òmnium i la defensa de la llengua s'ha revelat com l'única acció d'oposició realment efectiva que aleshores hi va haver sota el franquisme, i expressa clarament que el concepte va tenir conseqüències inimaginables que encara avui són visibles. En molts sentits, el *grup* va trencar motlles i va obrir una escletxa que segurament no s'ha reconegut prou. El fet que el moviment tingués en els seus orígens una naturalesa tan marcadament *burgesa*, paraula que provocava i provoca encara urticària en certs sectors, o sigui, que la idea de fer renéixer la catalanitat es realitzés amb intel·ligència i tanta efectivitat des dels despatxos de les respectives empreses dels responsables, la més original i singular segurament el Floïd d'en Cendrós, és probable que expliqui, en part, per què un moviment tan vast i decisiu és tan desconegut i fins volgudament menystingut i ignorat.

En una entrevista de Sergio Vilar a J. B. Cendrós, en el llibre *La oposició a la dictadura, 1939-1969*, (Aymà, 1976), el me-

cenes justament li explica que la iniciativa del Sant Jordi s'havia produït per contrarestar, o almenys intentar anivellar el català en l'àmbit literari, el prestigi que ja tenia el premi Nadal, que es concedia en castellà, també a Barcelona, i que va ser «l'excusa que ens vam donar tots per a l'acció futura», diu Cendrós, «malgrat que ens van advertir que no ho féssim». Malgrat tot, van empènyer el Sant Jordi, com segueix explicant a l'entrevista, «un dels nostres actes de “valentia oficial” podríem dir», que havia estat «la cèdula reproductora d'Òmnium Cultural que va començar a funcionar l'any següent».

En l'entrevista, Cendrós destaca que «els catalans que hem actuat en forma d'oposició al règim [franquista], ho hem anat fent en base a intervencions particulars, fins que a mi em va venir la idea que s'havia de fer alguna cosa de caràcter col·lectiu, que és el que produiria impacte». «No podíem organitzar una cèdula revolucionària», segueix, «amb què la gent sortís amb metralletes [sic]. Així, la nostra metrallera», apunta Cendrós, «va ser la cultura, [precisament quan] estàvem en un dels moments més terribles i més baixos de persecució a la cultura catalana».

És el Cendrós més genuí: un activista, un revolucionari caracteritzat no tant per la corbata i l'americana sinó per la bata blanca que el perfumista acostumava a posar-se (presumit i pràctic com era) quan treballava al despatx de la fàbrica, disposat a reivindicar la cultura catalana, fer renéixer el país, el llibre en català i el llarg etcètera que a tantíssims intel·lectuals tant els costava de pair, sobretot allò que s'anomenava l'esquerra progressista, com s'ha fet notar diverses vegades, la *gauche divine*, que es va apoderar de l'antifranquisme però en castellà, que s'esgarrifava amb la presència d'un Cendrós que, ja en aquells dies, proclamava la independència del seu país i penjava la bandera catalana a casa seva, dels primers que van tornar-ho a fer. La claredat i atreviment de l'empresari del Floïd suposava un xoc i una clatellada immensa, quasi insuportable, per a aquells

antifranquistes suposadament *progres* que havien deixat el català de banda, en alguns casos completament arraconat.

Contra tot pronòstic, el grup dels cinc empresaris catalanistes que van encapçalar el nou moviment va capgirar el país amb l'única arma possible, la més genuïna: la cultura autòctona. Quan Sergio Vilar li preguntava el perquè del nom d'Òmnium Cultural, Cendrós ho tenia clar. «En realitat», deia, «era una mica el subconscient el que ens va fer donar aquest nom, Òmnium Cultural, perquè el que anàvem a fer era una acció revolucionària en el sentit d'oposició a una Dictadura com la que estàvem suportant a Espanya [...] i la consciència», segueix dient, «que llavors des de Pequín fins a París es feia la “Revolució Cultural”. Doncs nosaltres hem estat una mica pioners en això a Catalunya», diu Cendrós; un moviment que, en definitiva, «per carregar-se una mica les estructures actuals té sempre un aspecte, o almenys un nom, cultural. Per nosaltres, repeteixo, el qualificatiu *cultural* ha estat sempre un qualificatiu revolucionari». I encara: «La prova d'això és que ens ha passat el mateix que a qualsevol altre classe de revolucionari. Hem estat vigilats, perseguits i no ens han passat coses pitjors segurament perquè els nostres adversaris no s'hi han atrevit».

Certament, no s'hi atrevien, tot i els entrebancs constants que Òmnium va haver de superar pertot arreu, no només de part dels franquistes, perquè aquella revolució que havia començat a títol particular es va convertir en un moviment popular i en pocs anys va passar a tenir milers de socis i seguidors. Ningú tret d'ells no s'hauria imaginat mai que allò fos possible i que tiraria endavant, encara menys que la tasca d'Òmnium esclataria en múltiples tentacles d'acció, que es faria imparabile i que el missatge inicial de salvar la cultura catalana, sense ambigüitats i reivindicant la llengua pròpia, per insòlit que pogués semblar, tindria unes possibilitats d'èxit i una capacitat de convicció tan altes. També era inèdit que aquella revolució cultural estigués encapçalada per cinc em-

presaris, cinc personatges pertanyents a la burgesia que finançaven de la seva pròpia butxaca un repte tan extraordinari: retornar a la gent la llengua que els havia estat arrabassada. Això va provocar i provoca encara més d'un mal de panxa. Encara avui, la naturalesa inicial de la revolució començada per Òmnium, l'abast de la qual es pot comprovar en la vigència i l'èxit indiscutible de la immersió lingüística, en alguns cercles, sobretot i paradoxalment catalans, causa menyspreu i estupor.

Tanmateix, la vitalitat cendrosiana del moviment va ser impressionant, d'una altíssima efectivitat, sobretot per l'habilitat a l'hora de trobar esclertes, ficar-s'hi i eixamplar-les fins a crear espais propis. En Cendrós va ser el cas més espectacular. No en va, també va acabar sent un personatge odiat i menystingut. Així mateix va decidir actuar en el camp editorial: es va convertir en editor, una decisió que va deixar bocabadats a molts. Amb la convicció que el llibre català (en el mateix sentit lingüístic essencial d'Òmnium) era l'eina de redreçament, l'any 1964 J. B. Cendrós va comprar l'Editorial Aymà, en situació molt difícil i delicada, i també va repatriar les Edicions Proa, exiliades a Perpinyà, tot el mateix any i amb cops d'escena i sorpreses una rere l'altra: com a director literari d'Aymà/Proa, en Cendrós va fixar un antifeixista impenitent, un catalanista com ell, ingovernable i acèrrim: el poeta sabadellenc Joan Oliver (Pere Quart), personalitat independent, volcànica, orgullosa com en Cendrós, fet que propiciaria la publicació i producció d'una allau de llibres impressionant, amb la creació d'un mercat que no existia, però també alguns dels episodis més sonats i divertits del món editorial dels anys seixanta, setanta i vuitanta. La relació Cendrós/Oliver no va ser fàcil. En Cendrós, fet a la seva, malgrat tot, va aconseguir crear al seu voltant una autèntica xarxa que remava en la mateixa direcció: va poder vertebrar en sentit real accions concretes, de les quals l'editorial va ser la més

visible, espectacular i moderna, i amb projecció europea, un fet inèdit sota el franquisme, no pas amb el propòsit de guanyar-hi diners sinó més aviat de dilapidar-hi la seva pròpia fortuna en favor d'omplir el carrer de llibres en català (intelligentment també en castellà, com veurem); en pocs anys, va duplicar els volums de la popular col·lecció taronja «A Tot Vent», de Proa, que va passar de cent títols a dos-cents, amb cops de teatre fabulosos com la traducció catalana del James Bond, de gran èxit comercial. Tot plegat, una història que es diversifica i multiplica en nombroses potes esteses en àmbits sorprenentment diferents, que fan de J. B. Cendrós un mecenes inclassificable, un heterodox del món empresarial, econòmic i cultural que no s'ha sabut valorar i que, en paral·lel, per postres, va dedicar-se a ajudar (a fons perdut) desenes d'artistes, pintors, escriptors, fins i tot amics anònims, que van rebre l'ajut desinteressat de l'empresari del Floïd, sempre emparats en aquesta dimensió benefactora de país que Cendrós aplicava en tots els projectes, des del més gran fins al més petit. I tot, absolutament tot, a partir de l'èxit d'un *aftershave* i la representació per a l'àmbit espanyol que va obtenir en exclusiva de la prestigiosa casa francesa Parfums Rochas. Aquell noi sofisticat, d'aspecte tibet, que des del pati de butaques recriminava la xerrera dels Jorba a la llotja del Liceu, *xxt!*, tenia el projecte de la realització d'un somni que es va començar a materialitzar amb fermesa des del moment que la senyora Cendrós, quan encara no ho era, va escriure la frase següent en el seu petit diari personal: «es diu Cendrós», amb el sentit de propietat i orgull d'estirp que a la vegada l'empenya a ella. Vist amb el temps, és com si no s'hagués pogut casar amb ningú altre; al cap i a la fi, amb ella, el noi superaria amb escreix les expectatives que el pare havia somniat per a ell. Les coses, a en Cendrós, li van anar molt bé, francament rodades, cosa que no dissimulava: convertit en tot un personatge, es podria dir que va fer servir l'èxit com una arma que,

de manera una mica exhibicionista, aprofitava per refregar a la cara de l'enemic. En Cendrós era expert a marcar terreny i deixar anar frases antològiques: sovint també gastava un to desafiador, a vegades una mica fatxenda, que feia posar nerviosíssim un cert sector de la societat catalana, com el dia que, enmig del restaurant del Club de Polo de Barcelona, envoltat d'un grup de famílies catalanes de la zona alta, es va girar cap a ells i els va dir: «Així, parleu als vostres fills en la llengua de les minyones?». La presència propera de l'oponent encoratjava el Cendrós més implacable. No callava res i gaudia posant en evidència l'opressor.

Des que es van casar, la senyora Cendrós ha fet el mateix que fa ara: dirigir, ordenar, organitzar la rereguarda del projecte múltiple del marit, sense que es noti massa però amb la mateixa consistència i generositat, com el seu suport i les seves aportacions al Palau de la Música, al Concurs Internacional de piano Maria Canals Barcelona, o al Teatre Romea mateix, del qual va heretar la part de propietat d'en Cendrós, com a mecenes també d'aquesta entitat històrica; ella ha seguit exercint d'amfitriona, amunt i avall com fa ara, que em precedeix amb aquestes ballarines, arrossegant una mica els peus però sense arribar-ho a fer, fent notar al periodista alguns objectes del rebedor que poden tenir significat per a la biografia del difunt marit: un museu Cendrós sobre el piano, com en un altar, un petit mausoleu envoltat d'obres d'art i encapçalat per la bandera catalana, una d'aquelles de petit format, de taula de despatx i amb peu de fusta; les quatre barres sota diferents formes, cintes, quadrets, poms, es troba als llocs més impensats, fins i tot al bany; fa la funció d'objecte sagrat: el que a casa d'un religiós seria la imatge d'una marededéu o d'un crucifix, aquí hi ha la bandera; JBC no era religiós, encara menys si les misses eren en castellà; com ha dit algú: «Cendrós no era religiós, només creia en Catalunya». Aquesta banderola en concret està situada davant del bust de

l'empresari, peça de Josep Granyer, un dels artistes que va ajudar, igual que la rèplica en miniatura del mastí napolità, que en Cendrós adorava, un animal d'aparença pacífica i bavosa, encara que també una mica inquietant i terrorífica, que s'afegeix a les obres exposades en un rebedor que, ja de per si, podria ocupar el capítol sencer d'una biografia, la vida d'un empresari d'acció que va generar infinitat d'instantànies. Una biografia que, en realitat, és un objectiu familiar més o menys determinat des que el 9 de juliol de 1986, de manera sobtada, «en Joan ens va deixar...». La senyora Cendrós s'emociona; per un moment, la frase queda inacabada en l'aparatositat del petit museu en què tot, absolutament tot és Cendrós, com una petita mostra de la tendresa i de l'amor que va començar aquells dies llunyans del 1946; però aquest mausoleu en miniatura demostra també la determinació i el caràcter d'una dona acostumada a imposar-se i a dirigir en l'àmbit familiar, que un cop de geni fa que de sobte superi l'emoció i, sorprenentment, no tan sols aconseguixi sobreposar-se sinó repetir la frase i completar-la d'una tirada, com si no hagués passat res, amb total serenitat i fredor, fins i tot amb sequedat i ferma: «En Joan ens va deixar..., massa aviat, oi?».

Els invictes

El 2005, dinou anys després del decés del marit, la Jorba va decidir traslladar-se a aquest pis del carrer Emancipació, no gaire lluny de la famosa casa de Ganduxer 110, aquella torre clàssica, d'estil mediterrani, que alguns encara recorden i que l'empresari s'havia fet construir el 1953. Ara hi ha uns apartaments d'*alt standing*, però des del carrer encara s'hi pot veure el tros de mur que envoltava el rectangle de la finca i el jardí, amb unes columnes de tipus corinti; al fons, entre les cases, també s'hi pot entreveure el xiprer altíssim que presidia la fa-

çana. Al jardí de Ganduxer hi destacava la presència idíl·lica d'una llacuna amb nenúfars, amb una escultura de Llimona al bell mig, el *Desconsol*.

El pis on la senyora Cendrós finalment va decidir traslladar-se va ser concebut com una rèplica en miniatura de la casa de Ganduxer, salvant les distàncies, per intentar-ne conservar l'essència i l'esperit. D'aquesta manera, igual que allí, les parets aquí segueixen carregades amb una part de la impressionant col·lecció de pintura i d'art català que el financer va anar adquirint al llarg dels anys; una col·lecció esplèndida, important, amb predominança noucentista i amb la presència igualment d'algun Tàpies. L'atapeïment pictòric produeix una certa sensació d'ofec; s'hi perceben les ganes d'encabir-hi quanta més obra millor, però té la màxima expressió en un moble fonamental que hi ha al menjador: al pis s'hi va poder col·locar, quasi de miracle perquè hi encaixa al centímetre, una de les sis grans llibreries de l'extensa biblioteca particular de J. B. Cendrós, que, abans que col·leccionista d'art, des de molt jove era bibliòfil empedreït i lector voraç. Un moble massís, d'aspecte aristocràtic i recargolaments una mica rococó, anys cinquanta, amb vidrieres que tanquen els llibres amb pany i clau: un moble gegant que domina l'estança i l'enfosqueix, a la vegada que la il·lumina amb la presència d'una gran quantitat de llibres, la majoria bellíssimament enquadernats amb pell, amb obres destacades, algunes dedicades pels autors i algunes també sorprenents: Borges, Aleixandre, Gore Vidal, Moravia, així com litografies de Picasso, Dalí, i la col·lecció imponent de la «Bernat Metge», petit exemple de la col·lecció llibresca que va arribar a posseir l'empresari. La biblioteca particular d'en Cendrós era la sala de màquines on es van produir alguns dels episodis històrics que ha presenciats el moble. Sense anar més lluny, la famosa reunió del 59 en què la idea d'en Cendrós de crear el Sant Jordi de novel·la va reeixir. El grup *institucional* dels que serien els cinc fundadors d'Òm-

nium es van adonar que el que tenien entre mans era més gran que un simple premi literari. Davant d'aquesta llibreria es va produir el breu diàleg històric entre Cendrós i Millet al final de la primera reunió, quan Millet es va aixecar i, donant per fet l'acord del premi, va dir: «Ja està!». En Cendrós el va rectificar: «No, això comença». Millet es va girar cap a ell i, enèrgicament, li va dir: «Això és el que volia que em digués!». Acabaven de posar la primera pedra per a la creació d'Òmnium.

Passar a l'acció, però, va comportar a aquell grup d'empresaris atrevits multitud d'entrebancs, obstacles i maldecaps, com l'episodi del tancament provisional d'Òmnium, el 2 de desembre de 1963, data que la senyora Cendrós recorda perfectament i que igualment va tenir aquest moble com a espectador d'excepció, quan un dels germans Creix, dels coneguts torturadors franquistes, «amb la casa plena de policies va interrogar en Joan a la biblioteca [aquella mateixa nit, en tant que secretari general d'Òmnium] fins a altes hores de la matinada». Un de tants moments delicats d'aquesta història que, tanmateix, produiria situacions tragicòmiques, com també recorda: «Enmig de l'interrogatori va trucar a la porta de casa l'Aramon»; Ramon Aramon, el secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans; per evitar que el detinguessin, la senyora Cendrós el va fer passar per un dels seus germans, i «fins i tot li vaig fer un petó a la galta» explica, rient, «l'únic que li vaig fer a la vida»; acte seguit «el vaig tenir tota la nit a l'habitació de planxar, fins que els policies se'n van anar». Un episodi interessant, justament perquè en Cendrós havia aconseguit *salvar* algunes caixes amb material d'Òmnium, que havia hagut de negociar amb la policia. «Ell i en Creix es van passar hores tancats a la biblioteca», explica la vídua; i també que «en Joan va demanar que els portéssim conyac i que no els molestéssim per res».

En contraposició, les prestatgeries de la biblioteca són igualment el rerefons d'una altra imatge, molt més celebrada, del 1967, amb quatre dels cinc fundadors d'Òmnium —Millet ha-

via mort aquell any—; Riera, Cendrós, Carulla i Vallvé, per aquest ordre, elegantment vestits, amb un Cendrós exultant, amb les claus del Palau Dalmasas en una mà i la bandera a l'altra (la banderola que presideix el petit altar del rebedor): acabaven de recuperar Òmnium Cultural, notícia que els va agafar per sorpresa a la casa de Ganduxer, en plena celebració de la posada de llarg de la segona filla de l'empresari, Marta Cendrós.

Però aquest moble, de manera inesperada, conté un regal encara més valuós. Als armaris inferiors s'hi guarda la quinzena de caixes de color negre plenes de cartes, documents, papers, l'arxiu que encabeix tot Cendrós, marcades amb etiquetes segons la temàtica: «Josep Carner», «Salvador Espriu», «Henry Miller», «Òmnium Cultural», «Banca Catalana», «IEC», i encara més, «Batista i Roca», «Joan Oliver»... Un viatge a través de la vida de J. B. Cendrós que l'esposa em mostra amb satisfacció i que contenen valuosa documentació al voltant del mecenes, activista, financer, editor i patrocinador de tantes causes catalanistes que, sovint, en un exercici de síntesi complicat, les poques referències biogràfiques que existeixen defineixen de manera massa sintètica com un dels cinc fundadors d'Òmnium, fins i tot també com un dels patrocinadors de l'IEC i potser també pel paper decisiu que va tenir a l'hora de reflotar la *Gran Enciclopèdia Catalana*. Tanmateix, amb freqüència s'obvien altres aspectes, com les innombrables contribucions a artistes, així com tasques decisives de finançament a institucions com el Teatre Romea o l'impuls per a la creació del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.

Un resum fidel de l'obra de mecenatge de Cendrós és gairebé impossible; és com la seva vida, plena de giragonses i jugades intencionadament anònimes, però sempre al darrere de les grans produccions estructurals de caire cultural i polític que es van dur a terme a Catalunya durant la seva època, com el fet d'haver estat un dels fundadors d'Esquerra Democràtica de Catalunya, junt amb Ramon Trias Fargas, partit fusionat

posteriorment amb Convergència Democràtica de Catalunya; el seu currículum demostra que en Cendrós va preocupar-se també d'un tercer pilar, més enllà del cultural i el polític, que és el del poder econòmic, financer, i que per això va participar en la creació de Banca Catalana. En conseqüència, va ser un dels inculpatos en el procés judicial engegat per l'Estat espanyol per enderrocar el banc català i desprestigiar Catalunya i els prohoms que havien engegat l'entitat, fet que va desmoralitzar, i força, el nostre personatge, que va viure de ple els inicis d'una transició democràtica en què alguns dels esforços més sacrificats aconseguits sota el franquisme se'n van anar en orris i va veure com les reivindicacions que els havien esperonat s'afluixaven i, finalment, es diluïen sota polítiques pactistes amb Madrid. Tot plegat va contribuir al desànim i decepció de JBC.

El desconeixement generalitzat de la figura d'aquell que alguns anomenaven Mr. Floïd, també és degut al personatge mateix: moltes vegades, en Cendrós era de tracte difícil; els que el van conèixer el descriuen com un home eixut, sovint inflexible i sense ambigüitats, fins i tot vehement, quan es tractava de defensar la llibertat de Catalunya; circumstància que el va enfrontar i enemistar amb moltes persones. Per a alguns, encara avui, es fa difícil digerir que sabés equilibrar els guanys fabulosos d'una marca de colònia i un *aftershave* d'èxit, amb una de les feines de catalanisme més exemplars que s'hagin portat a terme al país, tan poc reconeguda i sovint també en extrem generosa, a vegades fins més enllà de la mort, com la pensió que la vídua Cendrós va seguir pagant a la de Joan Oliver quan el poeta va morir el juny del 1986, pocs dies abans, per cert, que ho fes J. B. Cendrós. És la punta d'iceberg d'una contribució constant del mecenes a escriptors i artistes per protegir allò que Manent anomenava «la cultura proscrieta», el periple singularíssim de l'estrateg amb ànima de mariscal que es va dedicar a posar en contacte l'interior del país

amb l'exili català a través dels viatges de negocis que feia arreu del món per Floïd; una feina de suport que arribava fins i tot als casals catalans, a canvi, simplement, que li publicuessin anuncis de l'*aftershave* taronja als butlletins dels exiliats.

La vida d'en Cendrós és la història semidesconeguda d'una generació que va haver de viure pràcticament tota la seva existència en lluita. Uns quants que van valer per un exèrcit sencer però que mai van disparar un sol tret: Carulla, Millet, Aramon, Ribot, Cendrós, Vallvé, Benet... Una llista d'escollits que Manent anomena «els invictes» i que té en Cendrós el prototip del més inflexible i recalcitrant de tots perquè, com va dir Manent per a aquest llibre, «Cendrós s'adonava amb exaltació i horror de la intenció genocida que s'amagava rere la substitució lingüística que es volia imposar», referint-se al franquisme. Una generació d'invictes que, «lluny del victimisme estèril, no es van mostrar mai abatuts», segueix, pel fet que «mai van considerar que haguessin perdut la guerra». En efecte, es van proposar fer renèixer la cultura catalana des d'aquesta actitud guanyadora, un fet insòlit, que en Cendrós es va prendre al peu de la lletra, i segurament representa la cara més atrevida, moderna i desvergonyida d'un temps i d'una època en què la majoria d'empresaris catalans van amagar el cap sota l'ala. Els que el van conèixer recorden els seus cops d'efecte en aquells dies de grisor gairebé absoluta: rememoren la sorpresa que provocaven les americanes estampades amb què apareixia als actes i reunions, l'impacte acolorit de les corbates o la sensació que havien causat, almenys durant un cert temps, els botins color rosa de pell de serp que en Cendrós va lluir durant una temporada, totalment xocants i que s'havia comprat a Ginebra o Milà.

Alguns també recorden (i les guarden com un petit tresor) les mítiques felicitacions de Nadal que cada any enviava a les amistats, quasi sempre punyents i reivindicatives. Era el tarannà d'un home que, com a colofó, s'explica a través de l'incident que va protagonitzar al final d'una entrevista a l'Hotel

Bristol de París, a finals del 67, amb Josep Tarradellas, quan el president de la Generalitat a l'exili s'oposava amb fermesa a l'existència d'Òmnium. Tarradellas, que incomprendiblement creia que aquell grup d'empresaris d'en Cendrós havia creat l'entitat catalanista per anar en contra dels interessos del president de la Generalitat, va començar la seva arenga i es va passar més de tres hores mirant de convèncer l'empresari, que pensava que era el seu oponent polític: li demanava que tanqués la seu que Òmnium havia obert a París, de la mà del perfumista. Tarradellas, com acostumava a fer, es va estendre amb un discurs llarg i pesat, en aquesta ocasió omplint el contrincant de retrets: va arribar a assegurar al secretari general d'Òmnium (Cendrós) que estava convençut que el volien enfonsar. En Cendrós, que era explosiu de mena i a la primera de canvi saltava, aquesta vegada va aguantar, es va esperar fins al final, tal com li havien recomanat, però es va anar escalfant; pacient, respectuós, d'entrada va fer el cor fort, s'aguantava per dins, mirant d'entendre les raons increïbles que argüia Tarradellas, que es veu que no acabava mai. Al final, l'empresari no va poder més. En Cendrós va esclatar. Li va dir: «Mireu, president, jo fins ara he callat molt i us he escoltat amb el màxim interès, però us he de dir una cosa que em surt de dins i us la diré amb la màxima sinceritat, perquè m'entengueu bé i utilitzaré, potser, alguna expressió barroera, però vós, com a bon català, m'entendreu perfectament: mireu, el pis de París, sabeu per què l'hem obert?, perquè a mi m'ha sortit dels collons. I sabeu quan el tancaré?, quan a mi em torni a sortir dels collons». La reunió es va acabar al moment.

Ens hi hem jugat la pell

Aleshores, succeeix un fet: la senyora Cendrós decideix ensenyar-me el pis, sense que llavors aquest periodista sigui capaç

d'imaginar la quantitat d'informació que guarden aquestes parets i els dissabtes sencers que s'hi passarà remenant papers, documents, cartes i també entrevistant multitud de personatges relacionats amb la vida del financer. Mesos al llarg dels quals, ella, sempre en el moment precís, aplicarà un gest, tan elegant i discret, heretat per les filles, amb què tot d'una m'assenyala una fotografia per fer-me notar un detall, en general acompanyat d'alguna frase: «Aquí, en Joan amb Borges, oi?»; són apunts que permeten començar-se a fer una idea de la magnitud fabulosa de tot plegat. M'assenyala una altra imatge, emmarcada: «En Joan amb Pau Casals», i així amb tot de personalitats, encaixant amb Carner, reunit amb Joan Oliver, artistes, polítics, poetes, pintors... En Cendrós es va preocupar, i molt!, de deixar testimoni gràfic de les activitats i accions que anava engegant, o almenys proves documentals escrites que en deixessin constància. L'aparença satisfeta amb què el perfumista apareix en la majoria de fotografies transmet la impressió d'una certa intencionalitat, quasi de preparació prèvia. A vegades, sembla com si per uns moments s'adonés de la importància de deixar memòria fotogràfica de tot el que va realitzant, constància gràfica de la tasca complexa que porta a terme. Un repàs al plec de fotografies d'aquest llibre permetrà al lector adonar-se immediatament que la vida d'en Cendrós i les personalitats que l'acompanyen sembla extreta d'una pel·lícula de Hollywood, perquè sovint es tracta d'imatges glamuroses, plenes d'una elegància aristocràtica, alguns cops sorprenent.

A diferència d'altres carreres i personalitats volgudament discretes, altres vegades en Cendrós sembla que s'exhibeixi; la persistència d'aquesta passió de tenir fotos de tot és la mateixa que li fa guardar cartes i documents i arxivar-los, un hàbit que, per fortuna, també ha seguit la primera filla, Rosamaria Cendrós, que ara permet reconstruir algunes de les accions més agosarades que va emprendre el seu progenitor, en alguns casos vertaderes odisses com la que ell mateix va batejar

amb el nom d'*Operació Carner*, amb tota probabilitat la més anònima i significativa. Sense la documentació arxivada en aquestes caixes, la intensa biografia del mecenes del Floïd es faria difícil d'explicar i encara més de fer creure als lectors actuals, sobretot als que no van viure sota el franquisme. En Cendrós, que era un home increïblement tossut, allò que se'n diu cabut, també era conscient que la seva gosadia el convertiria en una rara avis: pel tipus de material i la minuciositat amb què es conserven alguns rebuts, telegrams, tiquets de restaurant o de taxi, a part de les fotografies, cartes i documents, conforma un material més que vistós, on s'endevinen les ganes que algú algun dia en faci una valoració, a fi i efecte de reconstruir la intenció i l'empenta que hi ha darrere la paperassa: salta a la vista que en Cendrós, en algun moment, devia pensar que si no en deixava testimoni, amb els anys ningú no es creuria el que havia passat a casa seva, i encara menys el que havien aconseguit. Sense els documents que ho acrediten seria impossible demostrar i convèncer de la importància i profunditat de fets totalment desconeguts fins ara.

Per fer-ne un tastet, fixem-nos un moment en l'*Operació Carner*, que potser n'és l'exemple més emocionant i espectacular. En Cendrós coneixia bé l'obra de Carner. Des de molt jove, havia vist els llibres de la col·lecció «A Tot Vent», el gran clàssic novel·lístic de Proa, perquè el seu pare els col·leccionava; havia llegit amb delectança algunes d'aquestes novel·les contemporànies, com tants altres lectors als anys trenta. En Cendrós sabia que Carner, que a part de ser el gran poeta de Barcelona, amb obres significatives com *Els fruits saborosos* (1906), el llibre que havia imposat el model de poètica noucentista, havia dedicat part important de la inventiva a les traduccions. Com a lector empedreït, era conscient que Carner, impulsat per l'afany noucentista d'obrir el país a Europa, havia estat responsable directe de portar al català obres clàssiques de la literatura estrangera, entre les quals aquest monument

de la traducció, *Els papers del Club Pickwick*, de Charles Dickens, editat a Proa en la col·lecció «A Tot Vent» el 1931. En Cendrós l'havia vist per casa quan encara era un noi i, de fet, va declarar diverses vegades que aquesta era la seva novel·la preferida.

El *Pickwick*, com s'acostuma a dir, millora la versió original i confirma Carner com el malabarista idiomàtic que és. A part de representar un dels llibres preferits del biografat, tants anys després convertit en editor de Proa (1964), en Cendrós no va parar fins que va aconseguir reeditar aquesta, precisament aquesta, traducció del *Pickwick* carnerià, cosa que es va esdevenir el 1972. I va fer el mateix amb moltes més obres. Una tasca de recuperació impressionant. Un paquet de cartes ensenya, en una demostració de personalitat i força, la manera persistent i obsedida com en Cendrós havia aconseguit fer tornar a casa (en aquest cas Barcelona) l'editorial exiliada, sota el franquisme, des de Perpinyà. Però amb el retorn de la col·lecció «A Tot Vent» que havia fet les delícies del pare, l'empresari unia d'una tacada dos mons que havien quedat deslligats, aïllats: els prodigiosos i esperançats anys trenta, simbolitzats per la moderna col·lecció taronja de Proa, i la generació valenta dels seixanta del biografat, una generació pionera significada igualment per la voluntat de renaixement i protagonitzada per actors d'excepció, per aquells invictes enderiats, per vetllar, entre altres, per la reedició de llibres com el *Pickwick* de Carner.

L'objectiu? Una constant en la vida del «grup institucional» d'Òmnium, i l'obsessió màxima d'en Cendrós: frenar l'aniquilació de la cultura catalana que s'havia proposat el franquisme; una situació de prohibició i desprestigi gravíssima que va tenir l'expressió més cruel i desconeguda justament en Carner.

Pocs coneixen el dolor que va haver de patir l'insigne poeta barceloní. Per fer-nos-en una idea ràpida (que rematem en

el capítol pertinent), després d'haver fet la volta al món com a cònsol, al final de la Segona Guerra Mundial, ell i la seva dona, Émilie Noulet, s'havien instal·lat a Brussel·les, al barri d'Uccle, com a professors de llengua i literatura a la Universitat Lliure de la capital belga. Carner va acabar sumant 38 anys d'exili. Tots els intents de refer la seva figura s'havien frustrat: tant la candidatura al Nobel de literatura com la visita l'any 67 a Barcelona, que no es va produir perquè alguns opinaven que no era oportú que Carner tornés, segons sembla perquè el seu valor com a símbol es perdria si abandonava l'exili. En Cendrós, com a secretari general i fundador d'Òmnium, se'n va cansar, va clavar un cop de puny a la taula i va decidir organitzar ell mateix, en nom de l'entitat, el viatge homenatge de Carner a Barcelona.

Telegrames, rebuts, cartes, certificats, permisos i, abans que res, fotos demostren un esforç de recuperació tremend, especialment una de les fotografies, en què Cendrós i Carner encaixen, a peu d'avió, el 3 d'abril de 1970, moment en què el poeta és rebut finalment a l'aeroport del Prat de la mà de l'organitzador i cervell de l'operació, i acompanyat del periodista Josep M. Cadena; una imatge impressionant, perquè poques setmanes després d'acomplir (parcialment) el somni de tornar a casa, Carner moria a Brussel·les, el 4 de juny de 1970. Tanmateix, el viacrucis no es va aturar aquí. Carner havia demanat explícitament rebre sepultura a Catalunya, un cop restaurada l'autonomia catalana, cosa que en Cendrós també sabia. Davant la desesperació de la vídua, que no volia morir sense veure acomplert el darrer desig del marit, Cendrós —fent gala d'una tossudesca esbalaïdora— va tornar a actuar sense pensar-s'ho dues vegades ni demanar permís (no seria gaire Cendrós demanar permís per fer les coses): acreditacions, documents, indicacions, factures, rebuts, tribulacions de tota mena i, per fi, les despulles de Carner van poder fer el viatge des de Brussel·les fins al cementiri de Montjuïc, el 1978,

però encara de manera provisional. Tot plegat, quasi sense ajuda institucional i, per descomptat, pagat directament de la butxaca del financer. Una calerada, per cert, i la tossuderia imperible del que també era editor, convertit ara a més en marmessor del gran poeta de Barcelona. La capsa «Carner» demostra les aventures i vicissituds que es van haver de superar i el detall, remarcable, que encara havien de passar sis anys fins que Carner no rebés sepultura definitiva, in extremis, a la tomba on reposa actualment, just quan se celebrava el centenari del seu naixement (1984).

Una odissea que repassem mentre la senyora Cendrós llisca pel passadís que ens porta directament a les habitacions del fons, en el pis llarguïssim d'Emancipació. Em fa notar el detall d'un seguit de fotografies; sempre que diu «les meves filles» ho fa amb un aire de veneració indissimulada, però també amb un to que denota autoritat, que s'intensifica quan arribem al final de l'habitatge, també farcit d'imatges, ara familiars, casaments, comunions, festes, celebracions... «Les meves filles», «els meus néts», que pronuncia amb adoració però també amb un sentit de possessió i pertinença absoluts; un tot familiar que culmina en un petit quadre, manuscrit, dedicat per en Cendrós, on llueix en vermell la frase que li resumeix l'existència: «Vida meva». Ella i en Cendrós no es deien pel nom, sinó «Vida meva». Aleshores torna a aixecar el dit per assenyalar la dedicatòria. «Massa aviat». En aquest moment precís, enmig del silenci emocionat, fa més de vint-i-cinc anys que en Cendrós no hi és. Tanmateix, per ella, la presència del marit es fa viva a través dels records i les fotografies de tot el pis. De cop, m'agafa les mans; un gest inesperat; se m'apropa, aixeca les celles i em mira fixament als ulls: «Necessitem [referint-se també a les filles] que s'escrigui la biografia d'en Joan, oi?», i afegeix: «per a les coses bones i per a les coses dolentes, vostè ja ho sabrà fer». Abans que tornem al menjador, torna a contemplar el petit quadre dedicat: «Massa aviat», xiuxiueja.

De tornada a la sala, al passadís veiem «els bastons d'en Joan», alguns amb el pom de marfil, altres de plata, i també alguns d'adornats amb caps d'animal. Descobrim unes quantes fotografies més, «en Joan amb en Carulla», «en Joan amb...». Tot és en Cendrós. Fins i tot al bany encara hi ha exposades, i a punt per ser utilitzades, ampolles antigues de productes Floïd: la colònia Doce, el Floïd Blue i una ampolleta d'Haugroquina, que fa que, de tant en tant, ens arribi l'olor persistent d'una fragància antiga, com si amb els anys les essències haguessin quedat enganxades en parets i mobles.

Però el primer descobriment essencial es produeix de tornada al menjador, una gran sala plena d'art amb un quadre d'Antoni Clavé al fons, escultures de Fenosa i un parell de Clarà, en el moment en què, amb aquell gest tan seu, davant de la llibreria, la Jorba obre un dels armaris i assenyala les capsas: «Esculli'n una, tot això és d'en Joan», com si encara fos viu.

Agafó una capsa a l'atzar: «AYMÀ — MN. PERE RIBOT I ALTRES». Hi faig un cop d'ull i, de nou, la claredat definitiva d'aquella colla d'invictes. Després de desenganxar un parell de cartes, en llegeixo una del 1979, en què mossèn Pere Ribot, el mític «abat» de Riells (del Montseny), tutor espiritual d'en Cendrós, li escriu per comentar-li la decepció i el sentiment que aquells dies els aclaparava: «Ja veieu com de l'Estatut, res de res. Tota aquesta gent són producte del franquisme i», segueix Ribot, «en el fons, aquesta és la seva mentalitat. No hi ha res a fer. Si els catalans anéssim ben units...».

El carteig Ribot/Cendrós s'allarga més de tres dècades, dels cinquanta als vuitanta, però amb frases que podrien ser perfectament actuals. En una d'anterior, mossèn Pere felicita JBC per un escrit publicat a l'*Avui*, al voltant de la polèmica de la no-concessió del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes a Josep Pla, premi creat per Òmnium Cultural i condecoració que en Cendrós es va negar rotundament a concedir al de Palafrú-

gell pel seu passat com a col·laborador franquista. En Cendrós replicava amb una carta al director a intel·lectuals com Teresa Pàmies, que es mostraven indignats i en desacord profund a l'hora de negar el Premi d'Honor a Pla. La posició inflexible d'en Cendrós, absolutament en contra, va armar un escàndol considerable i va enfrontar els dos bàndols, els que hi estaven a favor amb els que hi estaven en contra.

«[...] la meva cordialíssima felicitació», escriu Ribot, «per l'article a l'*Avui*. La Teresa Pàmies, i molts com ella, tiren, com vulgarment es diu, rere de l'arbre. Nosaltres, en quaranta anys d'opressió franquista contra Catalunya [segueix mossèn Pere], hem hagut de donar la cara, fer front a aquesta opressió en actes, sessions i concentracions literàries i artístiques i bloquejats de policies. La nostra presència era presència i resistència. Ens hi hem jugat la pell. Ells —els altres— [sic] si bé sentien l'enyorament de Catalunya, nedaven i guardaven la roba. Vós heu estat molt valent. Molt just tot el que dieu d'en Pla. Aquest, també, ha nedat i guardat la roba des de dins, des d'aquí, mentre nosaltres érem els oprimits».

El seguiment d'aquestes cartes i, en general, del contingut de la capsa, és impagable. Sempre en la línia clara i directa d'aquesta generació valenta. «En Pere Quart [escriu mossèn Pere], els *Quatre mil mots*, són una garba de pensaments, sentiments i ressentiments. És [Joan Oliver], en el fons, un amargat. Té, però, coses molt bones i fibla com una serp...».

Mossèn Pere, tota una institució de postguerra, explica a en Cendrós la manera com, a partir dels anys quaranta, s'havia dedicat a acollir tantíssimes personalitats de la cultura catalana a la parròquia de Riells. Carn i unglà amb en Cendrós, com que Ribot era poeta i escrivia excel·lentment, l'epistolari amb l'empresari permet reconstruir el detall de múltiples visites a Riells i la manera d'actuar del gran activista del Montseny. Per descomptat, a vista d'ocell, l'epistolari dona a conèixer diversos aspectes de la col·laboració amb en Cendrós. Li explica

l'acolliment que procura al poeta Joan Vinyoli, per exemple, i corrobora també que en Cendrós sufraga l'estada de Blai Bonet al Brull als anys cinquanta, en els inicis literaris del poeta i escriptor mallorquí, i el mecenes generosíssim que Bonet va tenir en Cendrós, sobretot durant aquesta època en què estava malalt. La col·laboració amb Ribot, un dels mestres que el van marcar, desplega tants altres detalls desconeguts, com la xarxa d'ajuda engegada pel perfumista o la contribució de l'empresari per a la millora de la façana de l'església de Riells, com l'anomena mossèn Pere, així com la construcció d'una capella lateral. JBC va fer-se càrrec de les despeses de construcció i restauració.

La documentació descobreix textos inèdits d'un Ribot que s'esplaiava en aspectes íntims i biogràfics rars per un personatge que sempre va evitar parlar d'ell; Ribot, per exemple, revela els orígens de la seva vocació i també engresca i esperona el pupíl a entrar en acció: és el pas d'un Cendrós estàtic a un Cendrós actiu fins a arribar a ser l'activista potent que va acabar sent. L'amic l'encoratja a emprendre accions que també van ser importants i de gran transcendència, com la que el perfumista anomena *Operació Espriu*, de volada similar a l'anterior d'en Carner i amb cartes manuscrites amb el poeta d'Arenys de Mar.

A diferència d'altres invictes com Ramon Aramon, l'altre gran mestre d'en Cendrós, que sovint canviava les dates del seu epistolari per dissimular i evitar deixar rastres que poguessin aixecar sospites, en Cendrós feia el contrari, ho precisa tot amb gran rigor, llocs, dates, tot hi consta, com si ell precisament hagués volgut deixar testimoni de la normalitat que havien volgut viure dins la anormalitat terrible de persecució i prohibicions que els va tocar viure. Encara més, en Cendrós es mostra preciosista, curós, fins a punts insospitats: com a darrer detall, en aparença insignificant, gràcies a una sèrie de documents es demostra que aquell 1946 havia com-

prat la col·lecció «Bernat Metge», que aleshores no aconseguí completar, una obra plena de significança i valor per a un bibliòfil i catalanista com ell. Li costa onze mil pessetes. Al cap d'un any, fixem-nos en el detall, en Cendrós es gasta el doble per fer-la enquadrar, una feina molt ben feta, tota de pell, com assenyalen els rebuts i la factura. Hi ha una voluntat de conservació, que pretén que tot el que compri i tot el que faci perduri. Durant els anys setanta i vuitanta (sempre segons demostren rebuts i comprovants), en Cendrós aconseguí completar els vuitanta-sis volums que fins aleshores té la col·lecció dels grans clàssics traduïts de la «Bernat Metge». Però el detall d'aleshores, en un home tan jove, i la voluntat no només de posseir la llegendaria col·lecció finançada per Cambó, sinó de voler remarcar que se l'ha enquadrat amb pell i que s'hi va gastar el doble del que li havia costat, representa una d'aquelles despeses que realitza a consciència, quan encara era tan sols un noi de trenta anys, solter, empresari...

La senyora Cendrós obre la porta corredissa del menjador i entra lliscant amb les ballarines, per ensenyar-me una carpeta enquadrada. «El llibre de dedicatòries», diu. «Fa uns anys», m'explica, «les meves filles van encarregar a una sèrie de personatges que escrivissin sobre en Joan quan va morir». Són textos de l'Ainaud, Carrasco, Benet, Barrera..., rememorant la figura de l'empresari. «Massa aviat, oi?», mormola, mentre fulleja els papers, com si fossin relíquies. No en va, una vegada, cap al final de la seva vida, mossèn Pere va demanar a en Cendrós quin desig demanaria si n'hi fos concedit un. «Vull que la meva dona sigui eterna», va dir. Aquell Cendrós debilitat, també una mica decebut al final d'una vida en lluita, va saber que moriria abans que ella i que, en certa manera, seria la persona que tard o d'hora demanaria que aquesta història fos explicada.